

SONJA NIKOLIĆ I NENAD TRINAJSTIĆ

**MILUTIN CIHLAR NEHAJEV – HRVATSKI KNJIŽEVNIK
I KEMIČAR* ****

Sonja Nikolić – Nenad Trinajstić
Institut Rugjer Bošković
HR 10000 Zagreb

821.163.09 Nehajev, M.
54-05 Nehajev, M.
Stručni članak
Ur.:2006-12-27

Autori su s dosta detalja opisali životni put istaknutog hrvatskog pisca i kritičara Milutina Cihlara Nehajeva. Prikazano je ukratko njegovo književno djelovanje i njegova disertacija iz kemije te njegov kemijski rad u Križevcima.

U ovom članku donosimo neke manje poznate detalje iz života hrvatskog književnika i kritičara Milutina Cihlara Nehajeva, a naročito one koji se tiču njegova djelovanja u kemiji.

Ključne riječi: Milutin Cihlar Nehajev, književnik, kemičar

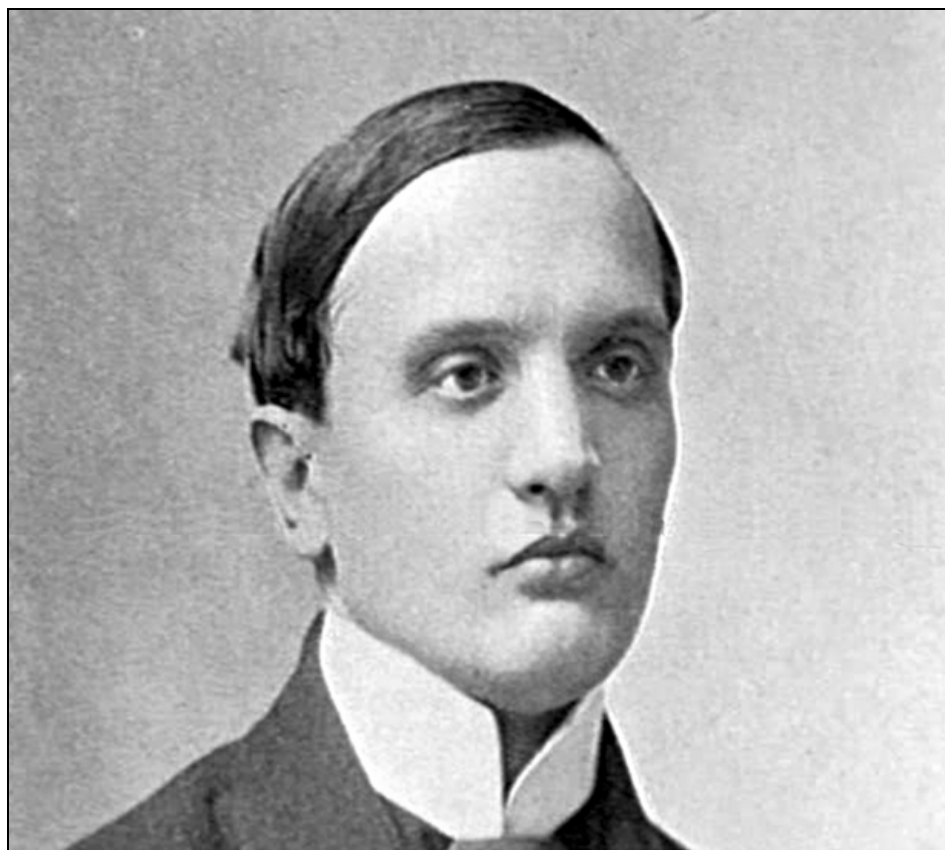
*Na polak smo vrući patriote,
Na polak nas svaki diplomata;
- Posljedica? Hrvatska nam mati
Pogažena, tužna okovata.*

*Složimo se, na stran sa strančarstvom,
Pa Hrvati budmo žarki samo;
- Nagrada nam? Hrvatska će sretna
Bit, a mi se borci za nju znamo!*
Milutin Cihlar Nehajev (1895.)¹

* U povodu 125. obljetnice rođenja Milutina Cihlara Nehajeva.

** Članak se temelji na izlaganju "Milutin Cihlar Nehajev – književnik i kemičar" održanom na znanstvenom skupu *Hrvatski prirodoslovci 13* (Gospić, 15. i 16. listopada 2004.) koji su organizirali Odjel za prirodoslovje i matematiku Matice hrvatske – Zagreb, Ogranak Matice hrvatske Gospić, Ogranak Matice hrvatske Senj i Grad Senj te uz pokroviteljstvo HAZU.

¹ M. NEHAJEV, 1944, 9.

Sl. 1. Fotografija mladoga Milutina Cihlara Nehajeva

Cihlar je istaknuti predstavnik hrvatske moderne i najznačajniji prozaik toga razdoblja.² Bio je jedan od prvih hrvatskih kazališnih i glazbenih kritičara.³ Josip Horvat (1896. – 1968.) opisuje Nehajeva kao *...reprezentativnog pisca hrvatske inteligencije...*,⁴ Milan Begović (1876. –

² S. JEŽIĆ, 1944, 259-260, 278, 284, 299-300, 302-303, 305, 322, 324, 327-329, 376; I. FRANGEŠ, 1987, 235, 249, 252-253, 262, 277, 499; D. JELČIĆ, 1997, 172, 179-180, 190-191, 263, 391.

³ M. CIHLAR NEHAJEV, 1986.

⁴ J. HORVAT, 1989, 16, 151, 227, 249.

1948.) kaže *Nehajev je bio jedan od najnaobraženijih hrvatskih duhova*,⁵ a Branimir Donat ga predstavlja kao *jednog od najodličnijih književnika pretkrležijanskog razdoblja*.⁶ Manje se zna o njegovu sveučilišnom obrazovanju, koje je bilo prirodoslovno, a još manje o njemu kao kemičaru. Vrijedan je spomena još jedan detalj o kojem se također manje zna da je bio češkoga podrijetla.

Roditelji

Otac mu se zvao Sebald, a prezime se pisalo po češki Cihláš. Rodio se 19. rujna 1845. u Heřmanovu Mestecu (Češka), a umro je 16. srpnja 1907. u Zagrebu. Sebald Cihlar je kao mladić prijateljevao s Augustom Šenoom (1838. – 1881.) u Pragu i na njegov je poticaj došao 1865. godine u Hrvatsku,⁷ te radio kao učitelj u Kraljevici. Šenoa je zajedno s književnikom Budom Budisavljevićem (1843. – 1919.) došao 1874. godine posjetiti Narodnu čitaonicu (osnovanu 1861. godine) u Kraljevici i tu ga je dočekao Sebald Cihlar, koji, osim što je bio učitelj, bio je i tajnik Narodne čitaonice. Budisavljević je o tome ostavio zapis u svojim sjećanjima na Augusta Šenou (*Iz mojih uspomena*, Zagreb, 1918.). Iz političkih je razloga Sebald Cihlar napustio 1878. mjesto učitelja u Kraljevici i preselio se u Senj, gdje je iste godine izabran za tajnika Trgovačko-obrtničke komore. Tu je dužnost obnašao sve do svoje smrti. U Kraljevici se oženio s Ludmilom (Milicom) Polić, s jedinom kćerkom imućnog brodovlasnika Martina Polića, koji je uz nju imao devetero sinova. Ludmila i Sebald imali su petero djece: trojicu sinova (Milutina, Zdenka i Vatroslava) i dvije kćeri (Ružu i Cvjetu). Sebald je Cihlar bio gorljivi panslaven, pa je djeci dao stara slavenska imena. Ludmila Cihlar je svoju djecu odgojila u ljubavi prema zavičaju, domovini i materinskom jeziku

Životopis

Milutin Cihlar Nehajev rodio se 25. studenoga 1880. u Senju. Od tuda i podrijetlo njegovoga književnoga imena; nazvao se Nehajev po starom gradu Nehaju iznad Senja (sl. 2).

⁵ M. BEGOVIĆ, 1942, 323.

⁶ B. DONAT, 1998, 230.

⁷ V. ANTIĆ, 1962, 62-66.

Sl. 2. Senj s kraja 19. st. (doba kada je Nehajev pohađao školu u Senju).

Nehaj je sagradio senjski kapetan i zapovjednik uskoka, Ivan Lenković od Podbrežja (? - 1569.) sredinom 16. stoljeća za obranu Senja od Turaka.⁸ Nehajev je pučku školu završio u Senju, gimnaziju pohađao do šestog razreda u Senju, a zadnja dva razreda u Zagrebu, gdje je maturirao. Kraljevsku realnu gimnaziju u Senju morao je napustiti zbog sukoba s rigidnom školskom disciplinom. Nehajev je bio 2. siječnja 1897. godine isključen iz Senjske gimnazije zbog nedoličnog ponašanja prema jednom profesoru, a kasnije i cijelom profesorskom zboru, te zbog demonstrativnog izostajanja s nastave, premda je bio najbolji učenik i odlikaš, kako bilježe školski imenici od 1891. do 1896. Zapis je o tome događaju ostavio njegov najmlađi brat Vatroslav (Senj, 1896. – Rijeka, 1968.).⁹ Vatroslav Cihlar se također bavio spisateljskim radom. Ostavio je brojne članke o književnosti, kazalištu i glazbi. Prevodio je s francuskog, njemačkog i španjolskog jezika. Bavio se poviješću pomorstva i

⁸ *ZNAMENITI I ZASLUŽNI HRVATI*, 1990, 159-160.

⁹ V. CIHLAR, 1962, 23-34.

uređivao je časopis *Pomorstvo*. Bio je i ravnatelj Narodnog muzeja u Rijeci i intendant riječkog kazališta. U *Hrvatskom slovu* od 7. siječnja 2000. (str. 31) godine objavljen je članak "Tako je govorio Vatroslav Slavko Cihlar", koji se sastoji od odlomaka iz njegovog političkog ogleđa napisanog 1928. godine i naslovljenog *Hrvatsko pitanje i amputacija*, koji je nastao nakon ubojstva Stjepana Radića.

Nakon velike mature Nehajev je otišao studirati kemiju na Sveučilište u Beču, gdje je i 1903. doktorirao. Nakon doktorata u Beču, bio je neko vrijeme suplent na hrvatskoj gimnaziji u Zadru, gdje 1905. pokreće časopis *Lovor*. Iz Zadra dolazi u Zagreb, te je 1905. i 1906. suradnik uglednoga zagrebačkog dnevnika *Obzor*, a 1906. – 1907. služi kratki vojni rok u Rijeci kao ročni vojnik, jer nije htio biti rezervni časnik na što je po svojem školovanju imao pravo. Nakon odsluženja vojnoga roka odlazi u Trst i sljedeće dvije godine (1907. – 1909.) uređuje tršćanski list *Balkan*. Glavni je urednik *Balkana* bio istaknuti istarski političar i domoljub dr. Matko Mandić (1849. – 1915.). O Nehajevu boravku u Trstu Vladimir je Nazor (1876. – 1949.) ostavio crticu *Milutin Cihlar Nehajev u Trstu*.¹⁰ Nazor opisuje dvadesetšestogodišnjeg Nehajeva kao *...niska, čvrsta, živahna, s napoleonskim licem...*, koji je *volio vino i djevojke*. Od veljače (ožujka) 1909. do siječnja 1912. asistent je u Agrikulturno-kemijskom zavodu Kraljevskog gospodarskog i šumarskog učilišta u Križevcima, gdje se ponovno bavi s kemijom.¹¹ Nakon trogodišnjega boravka u Križevcima vraća se u Zagreb i potpuno se posvećuje književnom i novinarskom radu. Nehajev je 1926. bio predsjednik Društva hrvatskih književnika, a 7. travnja 1931. umire u Zagrebu.

Obitelj

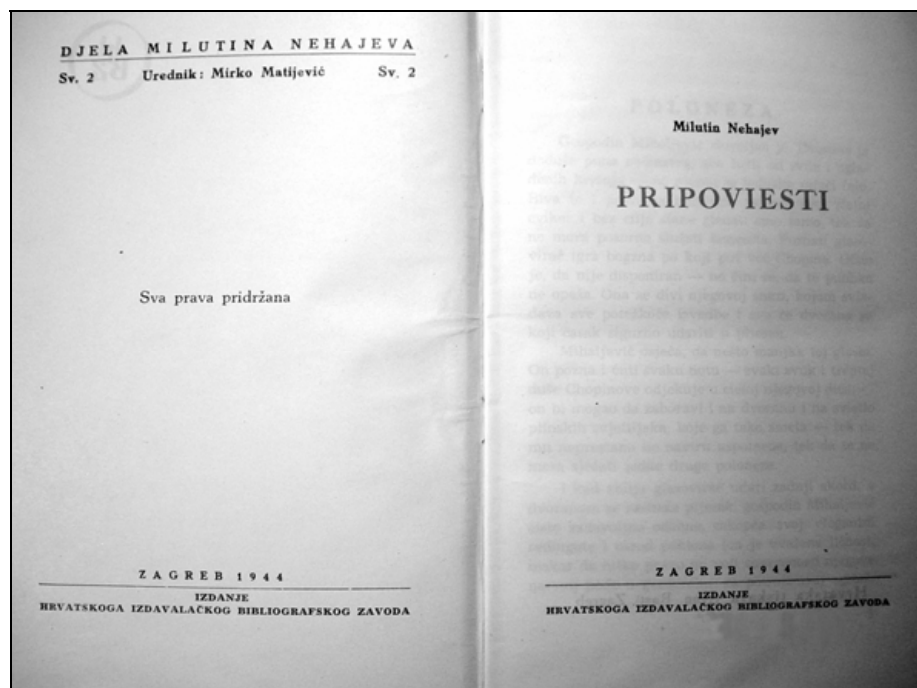
Nehajev se 1912. godine oženio s Paulom rođenom Vuksan (Zagreb, 1. lipnja 1891. – Zagreb, 13. lipnja 1965.). Imali su troje djece: Nedu, Zvonimira i Milutina. Neda se rodila 24. veljače 1913. u Zagrebu, a umrla je 13. listopada 1989. u Milanu (pokopana je u Zagrebu). Diplomirala je farmaciju na Sveučilištu u Grazu. Dva puta se udavala, a njezin drugi muž bio je dirigent i violončelist Antonio Janigro (Milano, 1918. - Milano, 1989.), utemeljitelj ansambla Zagrebačkih solista. Zvonimir se rodio 21. veljače 1919. u Zagrebu. Diplomirao je u Beču dvogodišnju konzularnu akademiju, u Rimu političke znanosti iz kojih je 1943. doktorirao u Padovi. Studirao je i pravo u Zagrebu, ali taj studij nije završio. O njegovoj tragičnoj smrti govorimo pri kraju ovog poglavlja. Milutin se

¹⁰ V. NAZOR, 1942, 106-109.

¹¹ S. PAUŠEK-BAŽDAR, 1993, 21-29.

rodio 1. siječnja 1929. u Zagrebu. Diplomirao je brodogradnju na Sveučilištu u Zagrebu, ali se uglavnom bavio informatikom. Sada je u mirovini.

Zanimljiva je priča kako su Nehajevljeva djeca dobila svoja imena. Nehajev je smatrao da djeca trebaju sama odabrati svoja imena, kada se za to odluče. Tako su sva tri njegova djeteta najprije dobila nadimke: kćerku su zvali Beba, dok sama nije odabrala ime Neda (to je često senjsko žensko ime); Zvonimira su zvali Sinek do 1925. godine, kada je sam odabrao ime i tada bio kršten, a Milutin je dobio nadimak Žuga, jer se kao beba gegao dok je hodao poput patke. U dijalektu petrinjskoga kraja žugom nazivaju patku, a taj nadimak mu je dala baka Anka Vuksan rođena Cettolo, koja je bila iz toga kraja (rodila se 1861. u Petrinji, a umrla je 1954. u Zagrebu). Budući da mu je otac umro kada mu je bilo dvije godine, dobio je ime Milutin po ocu. No, bez obzira na njihova službena imena prijatelji i rođaci su ih uvijek zvali po nadimcima.

Sl. 3. Drugi svezak sabranih djela Nehajeva što je uredio Mirko Matijević, a izašla su 1944. i 1945. u izdanju Hrvatskog izdavačkog bibliografskog zavoda

Ovaj prikaz Nehajevljeve obitelji ne možemo završiti, a da ne spomenemo tragični kraj njegova sina Zvonimira Cihlara, zvanog Sinek. Zapis je o tome ostavio Horvat u već spominjanom djelu¹² (u kazalu imena urednici Horvatove knjige Vera Čičin-Šain i Nikica Petrak krivo nazivaju Zvonimira Cihlara Zvonko, jer po riječima njegovoga mlađega brata Milutina obitelj i prijatelji su ga uvijek zvali Sinek, a kolege Zvonimir). Horvat je dobro poznao Zvonimira Cihlara, a poznao je dobro i Nehajeva i njegovo djelo. Planirao je kritički izdati njegova sabrana djela na što ga je stalno nagovarao Zvonimir. Sabrana djela Nehajeva je uredio Mirko Matijević, a izašla su 1944. i 1945. godine u izdanju Hrvatskog izdavačkog bibliografskog zavoda u Zagrebu (sl. 3). Matijević se konzultirao s Horvatom prilikom izdavanja sabranih djela Nehajeva.¹³ Izašlo je 13 knjiga, a 14. je tiskana u dane ulaska partizana u Zagreb (oni su ju vjerojatno uništili, jer se nikada nije pojavila u knjižarama).

Zvonimir Cihlar radio je u vrijeme Nezavisne Države Hrvatske u Ministarstvu vanjskih poslova. Početkom onog tragičnog svibnja 1945. godine bio je u Švicarskoj. U Zagreb se vratio 4. svibnja, a već je 7. svibnja bježao iz Zagreba s hrvatskom vojskom i hrvatskim pukom, koji se s pravom bojao partizansko-četničkoga terora (koji se na kraju i zbio, zbog engleske izdaje, na Bleiburškom polju i križnome putu, gdje je zaglavilo na stotine tisuća nevinih hrvatskih ljudi). Nekoliko dana nakon bijega iz Zagreba Zvonimir je Cihlar zaglavio u Sloveniji. Postoje indicije da je Zvonimir Cihlar ubijen rano ujutro 23. svibnja 1945. kod Škofje Loke. Za tu tragičnu vijest obitelj je doznala tek nekoliko mjeseci kasnije od jedne preživjele svjedokinje tog tragičnog događaja. Kada se Zvonimir Cihlar vratio iz sigurne Švicarske, razgovarao je s Horvatom. Horvat ga je između ostaloga pitao zašto se vratio, jer to nije imalo smisla, kraj je Nezavisne Države Hrvatske bio blizu. Mladi je Cihlar odgovorio da ga je vratio osjećaj dužnosti, iako zna da je sve svršeno.

Napominjemo da je Nehajev bio u rodbinskoj vezi s trećim hrvatskim dobitnikom Nobelove nagrade Vladimirom Prelogom (Sarajevo, 1906. – Zürich, 1998.).¹⁴ Otac Vladimira Preloga Milan (1879. – 1931.) oženio je Mariju Cettolo (tetu Maru kako su je zvali rođaci; 1887. – 1979.). Ona je bila kći Gjura Cettola, brata Anke, majke Paule žene Nehajeva. Obitelj Cettolo bila je podrijetlom iz sjeverne Italije. Prelog u svojoj autobiografiji kaže: ... *my*

¹² J. HORVAT, 1989, 16, 151, 227, 249.

¹³ J. HORVAT, 1989, 16, 151, 227, 249.

¹⁴ N. TRINAJSTIĆ, 1998.

*maternal grandfather was a descendant of 19th-century immigrant builders and masons from San Giovanni di Manzano in Northern Italy. (... moj djed na majčinoj strani bio je potomak useljenih graditelja i zidara iz San Giovanni di Manzano u sjevernoj Italiji.).*¹⁵ Vrijedi napomenuti i to da je jedan od najboljih prijatelja Nehajeva bio istaknuti hrvatski kemičar iz prve polovice 20. stoljeća Fran Bubanović (1883. – 1956.), prvi profesor kemije na Medicinskom fakultetu u Zagrebu, koji je također doktorirao 1910. godine u Beču.

Književni rad

Nehajev je u mladosti pisao pjesme. Sa 16 godina napisao je odu *Senju gradu*,¹⁶ koju rodoljubno završava sa stihovima:

Dok god bude Nehaja i Senja,
Vijat će se u njem stieg hrvatski!

Pisao je i drame (*Život, Spasitelj, Klupa na mjesecini*).¹⁷ Dvije drame (*Prielom* i *Syjećicu*; obje su izvedene 1898. godine u Hrvatskom narodnom kazalištu) napisao je kao gimnazijalac u Zagrebu.

Napisao je i tri romana: *Bijeg* (1909.), *Vuci* (1928.) i *Rakovica* (1932.). Roman *Bijeg*¹⁸ (sl. 4) napisao je prije nego što je došao u Križevce, a izdalo ga je Društvo hrvatskih književnika.

U njemu je obrađena vječna tema hrvatske književnosti - o nemoći intelektualca u sukobu sa sredinom u kojoj je prisiljen živjeti. Ta se tema varira zavisno o vremenu u kojem djelo nastaje, a proteže se od Augusta Šenoa (1838. – 1881.) i njegova *Prijana Lovre* do naših dana. Njome su se naročito bavili Cihlarovi nešto stariji suvremenici Ksaver Šandor Gjalski (1854. – 1935.), Janko Leskovar (1861. – 1949.), a možda najviše Vjenceslav Novak (1859. – 1905.), još jedan veliki Senjanin hrvatske književnosti češkoga podrijetla.

U romanu *Bijeg* ima autobiografskih crta, pa bi se moglo kazati da je to opis života i naravi mladog Milutina Cihlara Nehajeva. Najvećim se djelom zbiva u Senju. Nezaboravan je opis senjske bure; čitatelj ju doživljava kao da je upravo izložen njezinu napadu. Nehajev kaže uspoređujući buru u Rijeci s burom u Senju: *Ovdje je bura sasvim drugo - tu je živ elemenat, koji dolazi kao*

¹⁵ V. PRELOG, 1991.

¹⁶ M. NEHAJEV, 1944, 10-11.

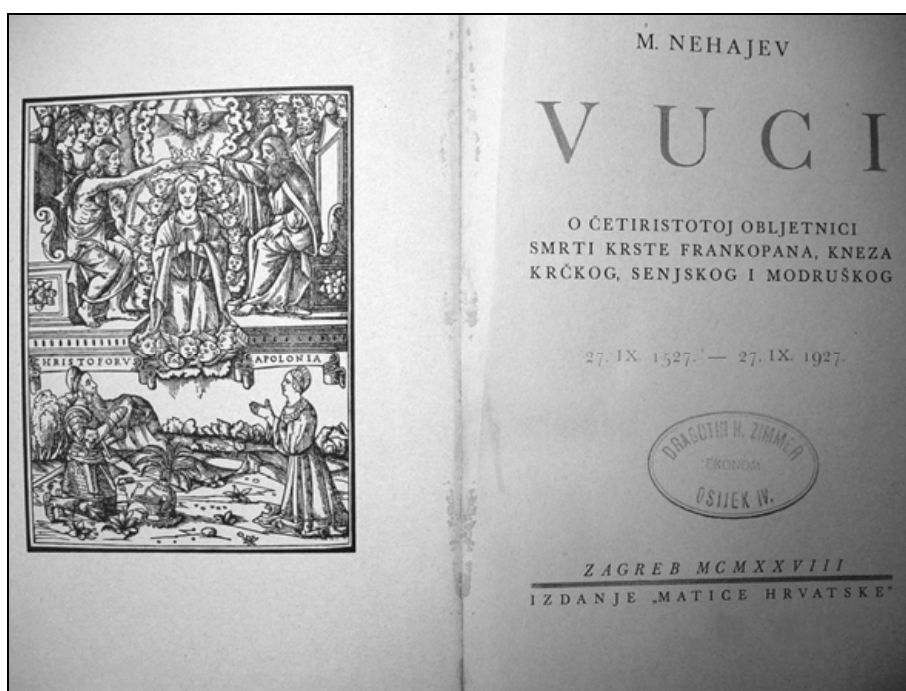
¹⁷ M. NEHAJEV, 1944.

¹⁸ M. NEHAJEV, 1917.

*kakav nadzemaljski zmaj.*¹⁹ Taj je roman najznamenitiji roman hrvatske moderne.²⁰ Horvat kaže za taj roman *...jedini naš roman europskog formata prije 1914.*²¹ U *Bijegu* Cihlar govori i o svojem odnosu prema kemiji: *Kad sam prvi put stao učiti kemiju - tko bi mene bio prisilio, da gledam i pazim na sve potankosti, na najjednostavnija svojstva elemenata! Ja sam odmah prelazio preko toga i bio spreman, da sa nekakvog tobože višeg stanovišta razmišljam o temeljnim teoretskim aksiomima kemije.*²² Po našem skromnom sudu *Bijeg* je jedan od najboljih romana u hrvatskoj književnosti napisan u 20. st.

U zrelim se godinama Nehajev okreće povjesnim romanima. Roman *Vuci* (sl. 4) govori o sudbini Krste Frankopana (1482. – 1527.), kneza krčkoga, senjskog i modruškog, a napisan je u spomen 400. obljetnice njegove smrti.

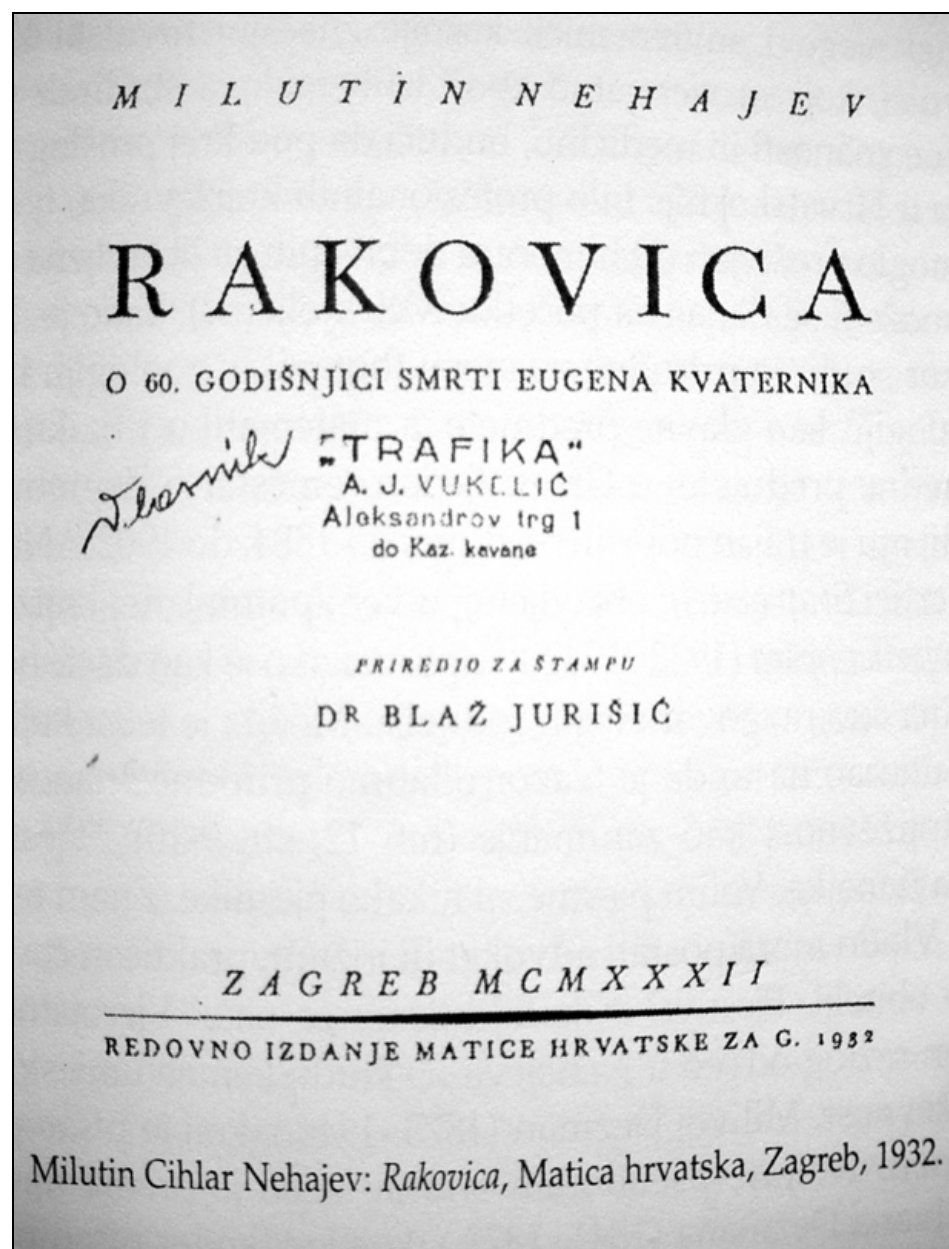
Sl. 4. Naslovna stranica II. izdanja Nehajevljevoga romana *Vuci* izašlog u nakladi Matice hrvatske 1928.

¹⁹ M. NEHAJEV, 1917, 69.

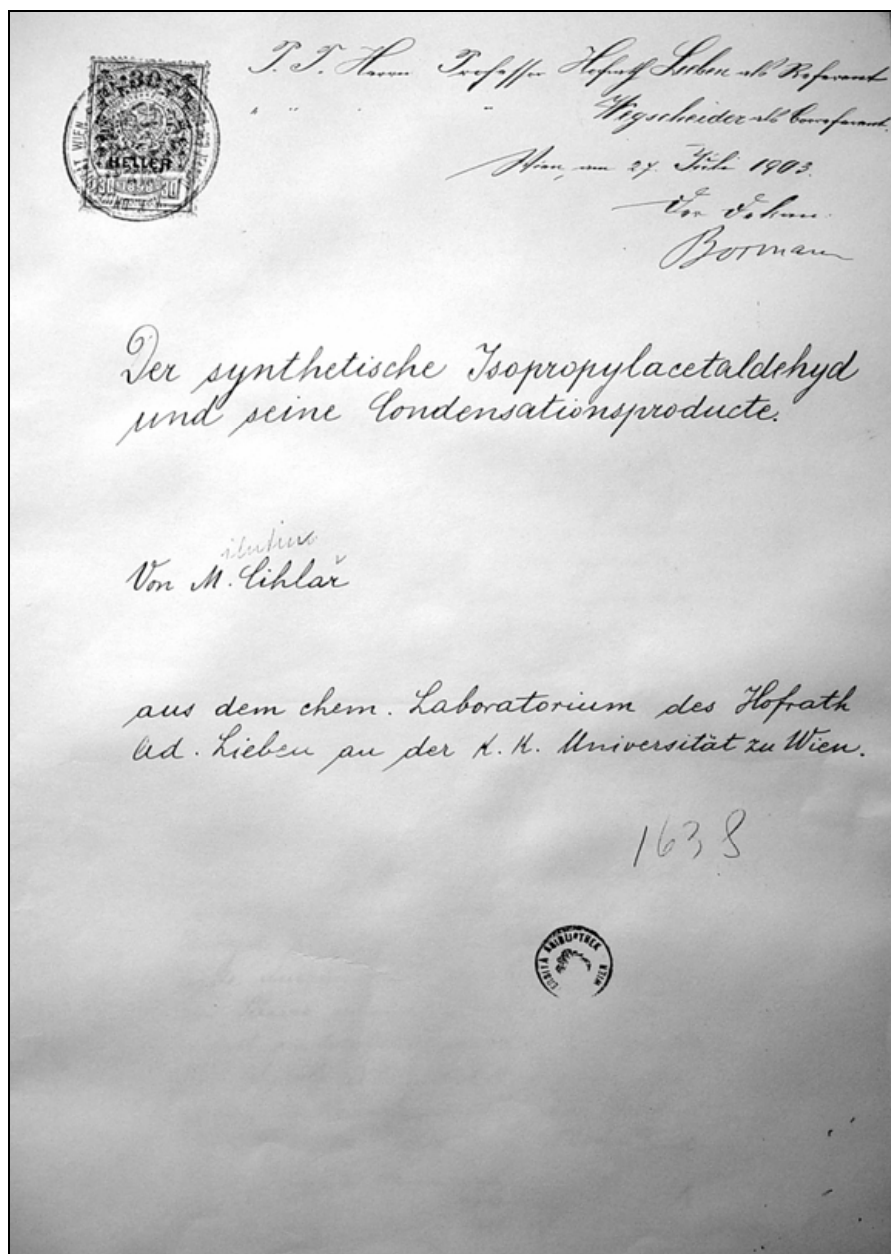
²⁰ I. FRANGEŠ, 1987.

²¹ J. HORVAT, 1989, 155.

²² M. NEHAJEV, 1917, 72.

Sl. 5. Naslovna stranica Nehajevljeva romana *Rakovica*, naklada Matice hrvatske, 1932.

Sl. 6. Naslovna stranica Cihlarove disertacije

Roman opisuje posljednju trećinu života Krste Frankopana, od zarobljavanja kod Marana 1514. godine do njegove pogibije 27. rujna 1527. godine pri opsadi Varaždina od pristaša Ferdinanda I. Habsburškog (1503. – 1564.) i sprovoda u Modrušu. Krsto Frankopan je bio pristaša Ivana Zapolje (1487. – 1540.), koji ga je imenovao banom. Pogibija Krste Frankopana utjecala je na hrvatsku povijest u burnim danima nakon poraza ugarsko-hrvatske vojske 1526. kod Mohača i biranja Hazburgovaca za hrvatske kraljeve (1527.). Roman *Vuci* prekida šenoinsku tradiciju povijesnog romana i predstavlja prekretnicu u hrvatskom povijesnom romanu (pomak od romana zbivanja u roman lika), te utječe na razvoj povijesnog romana u nas. Za taj roman Frangeš kaže 1987. da ... *još uvijek očekuje potpuniju ocjenu*.²³ Možda je ocjenu romana *Vuci* dala književnica i kritičarka Julijana Matanović kad ga je odabrala kao jedan od dva najbolja hrvatska romana u 20. stoljeću u TV emisiji "Ekran bez okvira" (voditeljica Neda Ritz), održanoj 1. prosinca 1999. na Prvom programu HRT.

Treći roman *Rakovica* (sl. 5) izašao je nakon njegove smrti 1932., kao i *Vuci* u izdanju Matice hrvatske. U njemu je obradio rakovičku bunu (1871.) i život tragičnog hrvatskog domoljuba Eugena Kvaternika (1825. – 1871.), koji je podigao tu bunu u borbi za nezavisnost Hrvatske i u kojoj je zaglavio.

Nehajev je bio odličan esejist i novelist.²⁴ Ostavio je brojne vrijedne studije i oglede o hrvatskim političkim ljudima (Gaj, Mažuranić, Drašković, Starčević, Radić, Kvaternik), o hrvatskim književnicima (Leskovar, Šenoa, Nazor, Ogrizović, Gjalski, Vraz, Novak, Kranjčević, Kosor, Harambašić, Perkovac, Klaić) i o istaknutim europskim književnicima (Shakespeare, Ibsen, Tolstoj, Flaubert, Strindberg, Zola, Pirandello, Shaw, Gogolj, Dostojevski, Schnitzler, Hauptmann, Bahr). Pisao je pripovijesti i novele.²⁵ Među novelama ističe se *Veliki grad* o propasti našega čovjeka u velegradu (Beču). Ta je novela zametak iz kojega se kasnije razvio roman *Bijeg*. Novela *Veliki grad* objavljena je prvi put u *Obzoru*, u božićnom prilogu (24. prosinca 1902.) Ispod naslova *Veliki grad* stajao je podnaslov *Božićna pripoviest*. Tada je Nehajev imao 22 godine i studirao je kemiju u Beču. Tu je novelu Krešimir Nemeč, odličan poznavatelj hrvatske prozne književnosti,²⁶ uvrstio u svoju antologiju hrvatske novele²⁷ u kojoj je sabrao najvrjednije novele hrvatske književnosti 19. i 20. stoljeća. Ona je također bila uvrštena i u knjigu *Anthologie des conteurs croates*

²³ I. FRANGEŠ, 1987.

²⁴ M. NEHAJEV, 1944, 1945.

²⁵ M. NEHAJEV, 1944.

²⁶ K. NEMEC, 1994, 1998.

²⁷ K. NEMEC, 1997, 234-258.

modernes, koju je izdala Matica hrvatska 1933. godine u prijevodu profesora Jeana Dayrea. Nehajevljevu pripovijest *Godiva* (koja je prvi put objavljena 1916. godine u *Savremeniku*) Milan Begović (1876. – 1948.) uvrstio je u svoj izbor najvrjednijih kraćih prozних djela hrvatskih pisaca, objavljenih u prvoj polovici 20. stoljeća.²⁸ Taj se Begovićev izbor pojavio u dvije knjige 1942. i 1943. godine i u njemu su novele svih značajnih hrvatskih pisaca iz prve polovice našega stoljeća [(u njemu se nalazi i Ivo Andrić (1892. – 1975.), osim Miroslava Krležu (1893. – 1981.)]. Budući da je Krleža u doba Nezavisne Države Hrvatske bio *persona non grata*, vjerojatno se Begović nije usudio uvrstiti neku njegovu novelu u svoju zbirku bojeći se da ne dođe do zabrane tiskanja cijele zbirke.

Disertacija

Kada se čitaju prikazi i povijesti hrvatske književnosti, onda se vrlo malo ili gotovo ništa ne nalazi o Nehajevu kao prirodoslovcu i kemičaru. Npr. Ježić²⁹ kaže samo *...strukom kemičar...*, Frangeš³⁰ i Nemeč³¹ kažu nešto više: *Kemiju je studirao u Beču, gdje je i doktorirao*, a Nazor³² prilično površno *...; znao sam da je o gasovima napisao doktorsku disertaciju...* Nehajev je izradio disertaciju iz područja kemije pod naslovom *Der synthetische Isopropylacetaldehyd und seine Condensationproducte (Sintetski izopropilacetaldehyd i njegovi kondenzacijski produkti)* i na njoj je svoje prezime napisao kao M. Cihlař.

Cihlarova disertacija ima 17 stranica (koje nisu numerirane), a pisana je rukom (imao je lijep i čitljiv rukopis), kako je u ono doba bio običaj. U disertaciji je opisao detaljno novu pripremu izopropilacetaldehida iz izopropilcijanida, koji je pripremio reakcijom izopropiljodida i cijankalija, te nekoliko derivata izopropilacetaldehida dobivenih aldolskom kondenzacijom. Za svaki pripremljeni spoj dao je CH analizu.

U disertaciji nema reakcijskih shema i dane su svega tri strukturne formule, a tekst je popraćen sa šest literaturnih referencija (četiri iz *Monatshefte der Chemie* i po jedna iz *Liebigs Annalen der Chemie* i *Bulletin de la Société chimique de France*). Na temelju njegove disertacije može se zaključiti da je Cihlar bio vrlo spretna preparativni kemičar.

²⁸ M. BEGOVIĆ, 1942; M. BEGOVIĆ, 1943.

²⁹ S. JEŽIĆ, 1993.

³⁰ I. FRANGEŠ, 1987.

³¹ K. NEMEC, 1997, 234-258.

³² V. NAZOR, 1942, 106-109.

Sl. 7. Bista Milutina Cihlara Nehajeva

Cihlar je doktorski rad izradio pod voditeljstvom Adolfa Liebena (1836. – 1914.), kemičara svjetskoga glasa i člana Carske akademije znanosti u Beču (utemeljene 1847.), koji je pripadao Liebigovoj kemijskoj školi (Justus von Liebig, 1803. – 1873.).³³ Klasična organska sinteza Liebena i njegovih učenika bila je prvoklasna sudeći po tome što su neki od njegovih preparativnih postupaka ušli u onovremene udžbenike organske kemije.³⁴ Kod Liebena radili su, prije Cihlara, Julije Domac (1853. – 1928.) i Gustav Janeček (1848. – 1929.), kasnije istaknuti hrvatski kemičari.³⁵

³³ D. GRDENIĆ, 1977, S5-S38.

³⁴ G. von BUNGE, 1906, 55.

³⁵ D. GRDENIĆ, 1995, 171-186; D. GRDENIĆ, 1998, 7-9; D. GRDENIĆ, 1999, 107-110; N. TRINAJSTIĆ, 2002.

Nije na odmet spomenuti da je dva i pol desetljeća kasnije (1929.) u istom laboratoriju izradio doktorat iz kemije i Elias Canetti (1905. – 1994.), dobitnik Nobelove nagrade za književnost 1980. godine. Canetti je studirao vrlo nezainteresirano kemiju od 1924. do 1928. u Beču. Svoje je bečke godine opisao u autobiografskom djelu *Die Fackel im Ohr - Lebensgeschichte 1921. – 1931.* (Carl Hanser Verlag, München, 1980.), koje je izašlo kod nas 1984. godine pod naslovom *Baklja u uhu* u izdanju Mladosti iz Zagreba i prijevodu Štefanije Halambek.

Nigdje nismo pronašli razloge, koji su naveli Cihlara da studira kemiju, jer se već u gimnazijskim danima bavio s književnošću. Možda je jednostavno odabrao studij kemije iz pragmatičnih razloga ("da ima kruh u ruci"), kao i mnogi drugi njegovi suvremenici, kasnije značajni hrvatski književnici, koji su vjerojatno zbog istih razloga studirali prirodne znanosti ili medicinu, budući da pod kraj prošlog stoljeća u Hrvatskoj nije bilo profesionalnih književnika, tj. nije se moglo preživjeti od honorara dobijenih za objavljena djela. Tako je, npr. Nazor studirao prirodne znanosti (botaniku, zoologiju i mineralogiju kao glavne predmete, a matematiku i fiziku kao sporedne predmete) u Grazu (jedan semestar u Zagrebu), a studij mu je trajao poprilično dugo, od 1884. do 1902.³⁶ Nazor je u crtici *Stup obitelji* objavljenoj u već spominjanoj knjizi *Na vrhu jezika i pera* (1932. – 1942.)³⁷ opisao kako je kao đaćić od 13 godina čuo razgovor svojih roditelja. Možda je tekst koji slijedi utjecao na to da je Nazor odabrao prirodne znanosti, a ne književnost kao zanimanje (ref. 12, str. 9-10): *Pjesnik? nastavi majka. Volim pjesme, al nikako pjesnike. Znam te ljude... Vlado mora postati advokat ili inženir, praktičan čovjek, stup obitelji. Pjesnik? Nije taj luksuz za nas.* Vjerojatno je sličan razlog odveo i Nehajeva na studij kemije umjesto na književnost. Milivoj Dežman (1873. – 1940.), koji je pisao pod imenom Ivanov (pseudonim Ivanov uzeo je prema imenu oca Ivana Dežmana (1841. – 1873.), koji je također pisao pjesme i prozu, a ostavio je *Rječnik liječničkog nazivlja*, pionirsko djelo za hrvatsko medicinsko nazivlje), studirao je medicinu u Grazu (prvu godinu) i Beču, bio je specijalist za plućne bolesti, te je utemeljio lječilište za plućne bolesti "Brestovac"³⁸ (danas napušteno i u priličnoj mjeri uništeno). Milivoj je Dežman vjerojatno nastavio obiteljsku tradiciju, jer mu je i otac bio liječnik. U njegovu slučaju nema ni govora da su materijalni problemi odredili što će studirati, premda je imao samo dva mjeseca kada mu je umro otac, jer mu je kum bio Josip Juraj Strossmayer

³⁶ M. ŽEŽELJ, 1973.

³⁷ V. NAZOR, 1942, 106-109.

³⁸ J. HORVAT, 1982, 125-187.

(1815. – 1905.), a skrbnik Franjo Rački (1828. – 1894.). Dežman i Cihlar će se susresti u *Obzoru*, gdje će djelovati na različitim pozicijama: Dežman kao urednik, a Cihlar kao novinar, ali i jedan i drugi su bili važni sudionici ranog reformiranja *Obzora*. Kasnije će se sukobiti, jer se nisu nikad osobno podnosili, a Nehajev nije imao smisla za disciplinu i sustavni rad. Bio je kako Horvat kaže *težak čovjek, anarhičan individualist*.³⁹

Boravak u Križevcima

Nehajev se nakon doktorata bavio književnošću i onda, gotovo kao da slijedi svoj roman *Bijeg* (bijeg iz Senja u 16. godini, bijeg iz Zagreba u 29. godini), iznenada otišao početkom (u veljači ili ožujku) 1909. godine iz Zagreba u Kraljevsko gospodarsko i šumarsko učilište u Križevcima. Je li to bio privremeni bijeg iz burnog života u velegradu? Izgleda da je to tako bilo. Zanimljivo je da ni jedan povjesničar književnosti ne pokušava analizirati zašto je on na tri godine pobjegao u Križevce (nismo uspjeli naći nikakav tekst o tome). Kada je došao u Križevce, bio je asistent [profesor je bio Ivan Kuria plemeniti Bogitić, a uz njega bio je asistent Dragutin Strohal (1884. – 1948.), koji je došao pola godine prije Nehajeva u Križevce]. Kuria je ostao u Križevcima do početka ljeta 1910. godine, kada odlazi po vlastitoj želji, a zamijenio ga je Vladimir Njegovan (1884. – 1971.), koji ostaje u Križevcima do ljeta 1913.⁴⁰ Strohal je 1943. ostavio krasan zapis o Milutinu Cihlaru Nehajevu kao prijatelju, kemičaru i o njihovim zajedničkim danima u Kraljevskom gospodarskom i šumarskom učilištu.⁴¹ To je jedini zapis o Nehajevljevim križevačkim danima. Kad govorimo o povijestima hrvatske književnosti, koliko mi znamo, ni jedan se povjesničar ne osvrće na te Strohalove zapise, u kojima, između ostalog, opisuje osobnost Milutina Cihlara Nehajeva u njegovim ranim tridesetim godinama. Nehajev je bio vrlo živahan gospodin niska rasta, a lice mu je bilo blijedo, zaokruženo, glatko obrijano, pravilnih i ugodnih crta. Volio je dobro vino (katkada bi popio koju čašu previše, te bi se onda pod utjecajem alkohola nedopustivo ponašao i nerazborito govorio; na kraju će ga alkohol stajati života, a bio je i jedan od glavnih razloga razmimoilaženja s Dežmanom, jer ga je Dežman pripitog ponižavao), volio je dobru hranu, a ono što je zapanjujuće, premda možda i ne za intelektualce s kraja prošlog stoljeća i početka našega stoljeća, virtuosno je svirao violinu i klavir. U lokalima je znao prići ciganima-muzikašima, uzeo bi

³⁹ J. HORVAT, 1984, 178-265.

⁴⁰ S. PAUŠEK-BAŽDAR, 1993, 21-29; K. HUMSKI, 1993, 31-38.

⁴¹ D. STROHAL, 1995, 117-121.

im violinu, pa bi s njima svirao. Često je znao zabavljati društvo sa svojim izvedbama na klaviru. Imao je glazbeno uho, pa bi tako znao za vrijeme koncerata u Križevcima, kad bi izvođač pogriješio, ustati i viknuti *Falšna nota!* Strohal navodi da je Cihlarova velika mana bila to što nije znao štedjeti, pa nikad nije imao dovoljno novaca.

Nehajev je došao u Križevce 1909. godine (doktorirao je 1903.). Dakle, šest godina je bio izvan kemije, pa je po dolasku u Križevce priznao da malo zna kemije i da je čak zaboravio služiti se s analitičkom vagonom. No, vrlo se brzo uhodao. Nehajev i Strohal su tada radili analize umjetnih gnojiva (fosfati, čilska salitra, amonijeve i kalijeve soli), tla, mlijeka, mošta i vina (specifičnu težinu, ekstrakt, sveukupnu i hlapivu kiselinu, količinu alkohola itd.) i drugih poljoprivrednih proizvoda, te povremeno urina (šećer, bjelančevine), koji su im slali liječnici. Nisu imali veze s nastavom kemije u učilištu. Iz kemije, osim disertacije, objavio je svega jedan rad u suradnji sa Strohalom, a to je "Einige kroatische Weine des Jahrganges 1909." (Nekoliko hrvatskih vina iz 1909. godine). U njemu su Cihlar i Strohal objavili kemijske analize nekoliko vina iz područja Križevaca, koje su pratili od berbe. Članak su objavili 1911. u časopisu *Zeitschrift für das landwirtschaftliche Versuchswesen in Österreich* (*Časopis za poljoprivredna istraživanja u Austriji*). Osim toga rada, on je izvodio rutinske analize, i to vrlo solidno. Te analize možda danas i ne izgledaju tako komplicirane, ali pred 90 godina bez instrumentacije nije ih bilo lako izvoditi, moralo se puno toga raditi. Cihlar je sve te analize izvodio bez ikakva problema. Bio je po svemu sudeći vješt kemičar. Kada je bio pred promaknućem u položaj pristava Agrikulturno-kemijskoga zavoda – dotada je bio asistent, dakle nisko rangirani i slabo plaćeni državni činovnik – najedanput je napustio Križevce, prihvatio mjesto suradnika *Jutarnjeg lista* u Zagrebu i nikada se više nije bavio kemijom. Strohal o tome kaže sljedeće:⁴² *Njegova nemirna narav nije mogla i dalje podnositi miran laboratorijski kemijski rad. Probudili su se njegovi stari instikti, pa je početkom 1912. godine upotriebio priliku, koja mu se pružila pod vladom bana Cuvaja, da preuzme mjesto glavnoga suradnika 'Jutarnjeg lista'.* Tom su se prilikom Strohal i Nehajev rastali i kasnije se rijetko sastajali, premda je Strohal došao u Zagreb na mjesto profesora Visoke pedagoške škole. Strohal je u Križevcima objavio dva rada (Kemijske promjene u živoj biljci i Kruh naših ljudi). U Zagrebu je predložio 1942. godine novu nesustavnu, trivijalnu nomenklaturu kiselina, temeljenu na

⁴² D. STROHAL, 1995, 121.

imenima njihovih aniona (npr. kloridna kiselina, sulfatna kiselina i slično).⁴³ Ona se nije održala i jedino pretstavlja kuriozitet u razvoju hrvatske nomenklature anorganskih spojeva.⁴⁴

Dok je Nehajev doprinos hrvatskoj književnosti značajan i nezaobilazan, u kemiji on nije ostavio traga, što se tiče izvornoga rada, ali je iza njega ostala zanimljiva disertacija i spomenuti rad o nekoliko naših izvrsnih vina s početka ovoga stoljeća. Zanimljiv je također podatak da su disertacije s početka stoljeća pisane rukom, tako je njegova disertacija pisana krasopisom i na njemačkom, koji je bio službeni jezik Austrijskog imperija. Nehajev se je uz njemački služio francuskim i engleskim jezikom, a poznao je i latinski, što je bilo sasvim razumljivo, jer je završio dobro organiziranu realnu gimnaziju (takvih srednjih škola u naše vrijeme, nažalost, više nema) u kojoj se podučavao latinski jezik. Njegov je razrednik u Senjskoj gimnaziji bio vrlo strogi profesor latinskoga jezika Franjo Kučera. Iznenađujuće je njegovo poznavanje engleskog jezika, jer se tim jezikom početkom našega stoljeća rijetko tko služio u Hrvatskoj.

Je li njegovo obrazovanje u kemiji kasnije utjecalo na njegov književni rad? Nehajev o tome nije ostavio nikakav zapis. Kad su Canettija pitali u čemu mu je poslužila kemija poslije u književnom radu, on je rekao da ga je kemija naučila kako se stukturira književno djelo. Možda je isto takav utjecaj kemije bio i na Nehajeva. Kemija je znanost o molekulama i njihovim pretvorbama, ali su najvažniji podatci o molekuli njezini strukturni parametri. Kada kemičar poznaje strukturu neke molekule, onda vrlo mnogo zna o toj molekuli.

Zašto još uvijek nema Cihlarove ulice u Zagrebu?

Na kraju ističemo da još ni jedna ulica u Zagrebu ne nosi ime Milutina Cihlara Nehajeva. Za vrijeme Nezavisne Države Hrvatske Ulica Đure Daničića bila je preimenovana u Ulicu Milutina Cihlara Nehajeva, ali joj je već sredinom 1945. godine vraćeno staro ime. Nije li već vrijeme da vratimo naziv Ulica Milutina Cihlara Nehajeva? Nehajev je to svojim djelom zaslužio. Zašto Društvo hrvatskih književnika (DHK) nije do sada ništa uradilo da Milutin Cihlar Nehajev konačno dobije svoju ulicu u Zagrebu (Cihlar je bio predsjednik DHK)? Može li nešto u tom slučaju uraditi Matica hrvatska?

Grad Senj podigao mu je spomenik u Parku pjesnika i spomen-ploču na rodnoj kući.

⁴³ D. STROHAL, 1941/1942, 126-128.

⁴⁴ V. SIMEON, 1996, 10.

Sl. 9. Spomen-ploča na rodnoj kući Milutina Cihlara Nehajeva u Senju.

Zahvala

Zahvaljujemo dipl. ing. Milutinu Cihlaru Žugi na brojnim ugodnim razgovorima o njegovu ocu i obitelji Cihlar, kao i na posudbi rijetkih dokumenata i knjiga o životu i djelu Nehajeva. Zahvaljujemo i profesoru dr. Marijanu Bošnjaku koji nas je povezo s dipl. ing. Milutinom Cihlarom. Također zahvaljujemo profesoru dr. Dragi Grdeniću, redovitom članu HAZU i profesoru dr. Milanu Randiću, dopisnom članu HAZU, na korespondenciji i mnogim ispravkama u svezi s našim ranijim člancima o Milutinu Cihlaru Nehajevu.

Literatura

- Vinko ANTIĆ, Sebald Cihlar 1845.-1907., u: *Milutin Cihlar Nehajev, spomen-spis*, urednik Vinko Antić, Pododbor Matice hrvatske, Rijeka, 1962.
- Milan BEGOVIĆ, *Hrvatska proza XX. stoljeća*, Naklada Antun Velzek, Zagreb, I. svezak, 1942.
- Milan BEGOVIĆ, *Hrvatska proza XX. stoljeća*, Naklada A. Velzek, Zagreb, II. svezak, 1943.
- Milutin CIHLAR NEHAJEV, *Izabrani kazališni spisi* (priredio Nedjeljko Fabrio), Hrvatsko društvo kazališnih kritičara i teatrologa, Zagreb, 1986.
- G. von BUNGE, *Lehrbuch der organischen Chemie für Mediciner*, Verlag von Johann Ambrosius Barth, Leipzig, 1906.
- V. DIHLAR, Između Malih i Velikih vrata - nekoliko uspomena na Milutina Nehajeva i intimnih prizora iz njegovoga života, u: *Milutin Cihlar Nehajev, spomen-spis*, urednik Vinko Antić, Pododbor Matice hrvatske, Rijeka, 1962.
- Branimir DONAT, *Društvo žrtvovanih hrvatskih pjesnika*, Dora Krupičeva, Zagreb, 1998.
- Ivo FRANGESŠ, *Povijest hrvatske književnosti*, Matica hrvatska, Zagreb, 1987.
- Drago GRDENIĆ, Sveučilišna kemijska nastava u devetnaestom stoljeću, *Croat. Chem. Acta*, 50, 1977, S5-S38.
- Drago GRDENIĆ, Prvi hrvatski kemičari, *Kem. ind.*, 42, 1995, 171-186;
- J. HORVAT, *Preživjeti u Zagrebu - Dnevnik 1943. - 1945.*, Liber, JAZU i Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1989.
- Drago GRDENIĆ, Julije Domac - prvi Hrvat u kemijskoj znanosti, *Priroda*, 88, 1998, 7-9.
- D. JELČIĆ, *Povijest hrvatske književnosti*, Naklada Pavičić, Zagreb, 1997.
- Drago GRDENIĆ, Julije Domac - prvi Hrvat u kemijskoj znanosti. U povodu 70. obljetnice njegove smrti, *Kem. ind.*, 48, 1999, 107-110.
- Josip HORVAT, *Hrvatski panoptikum*, Globus, Zagreb, 1982, 125-187.
- Josip HORVAT, *Živjeti u Hrvatskoj 1900. - 1941. (Zapisci iz nepovrata)*, Liber, Zagreb, 1984.
- Krešimir HUMSKI, Vladimir Njegovan - život i rad, u: *Spomenica o devedesetoj obljetnici postojanja Agrikulturno-kemijskog zavoda u Križevcima*, Poljoprivredni institut i Ogranak Matice hrvatske, Križevci, 1993.
- Slavko JEŽIĆ, *Hrvatska književnost od početka do danas 1100.-1941.*, Naklada A. Velzek, Zagreb, 1944.; pretisak Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1993.
- Vladimir NAZOR, *Na vrhu jezika i pera (1932. - 1942.)*, Hrvatski izdavački bibliografski zavod, Zagreb, 1942.
- Milutin NEHAJEV, *Iz mladih dana*, Hrvatski izdavački bibliografski zavod, Zagreb, 1944.
- Milutin NEHAJEV, *Drame*, Hrvatski izdavački bibliografski zavod, Zagreb, 1944.
- Milutin NEHAJEV, *Bieg*, Društvo hrvatskih književnika, Zagreb, 1917.

- Milutin NEHAJEV, *Studije i članci*, Hrvatski izdavački bibliografski zavod, Zagreb, 1944., I. dio (VIII. svezak sabranih djela), II. dio (IX. svezak sabranih djela).
- Milutin NEHAJEV, *Eseji*, Hrvatski izdavački bibliografski zavod, Zagreb, 1944., I. dio (X. svezak sabranih djela), II. dio (XI. svezak sabranih djela).
- Milutin NEHAJEV, *Članci i kritike*, Hrvatski izdavački bibliografski zavod, Zagreb, 1945.
- Milutin NEHAJEV, *Pripoviesti*, Hrvatski izdavački bibliografski zavod, Zagreb, 1944.
- Krešimir NEMEC, *Povijest hrvatskog romana od početaka do kraja 19. stoljeća*, Znanje, Zagreb, 1994.
- Krešimir NEMEC, *Povijest hrvatskog romana od 1900. do 1945. godine*, Znanje, Zagreb, 1998.
- Krešimir NEMEC, *Antologija hrvatske novele*, Naklada Pavičić, Zagreb, 1997.
- Snježana PAUŠEK-BAŽDAR, Kemičari na Kraljevskom gospodarskom i šumarskom učilištu u Križevcima, u: *Spomenica o devedesetoj obljetnici postojanja Agrikulturno-kemijskog zavoda u Križevcima*, Poljoprivredni institut i Ogranak Matice hrvatske, Križevci, 1993.
- Vladimir PRELOG, *My 132 Semesters of Chemistry Studies* (Mojih 132 semestra kemijskih studija), American Chemical Society, Washington, 1991.
- Vladimir SIMEON, *Hrvatska nomenklatura anorganske kemije*, Školska knjiga, Zagreb, 1996.
- Dragutin STROHAL, Uspomene na Milutina Nehajeva, u: *Gospodarsko i šumarsko učilište u Križevcima*, uredili Renata Husinec i Petar Delić, Ogranak Matice Hrvatske, Križevci, 1995.
- Dragutin STROHAL, Prijedlog za izmjenu kemijskog nazivlja kiselina, *Kem. vjestnik*, 15/16, 1941/1942, 126-128.
- Nenad TRINAJSTIĆ, *Ogledi o znanosti i znanstvenicima*, Matica hrvatska, Zagreb, 1998.
- Nenad TRINAJSTIĆ, *Sto hrvatskih kemičara*, Školska knjiga, Zagreb, 2002.
- ZNAMENITI I ZASLUŽNI HRVATI te pomena vrijedna lica u hrvatskoj povijesti od 925.-1925.*, pretisak, August Cesarec, Zagreb, 1990.
- Mirko ŽEŽELJ, *Tragom pjesnika Vladimira Nazora*, Stvarnost, Zagreb, 1973.

MILUTIN CIHLAR NEHAJEV – KROATISCHER SCHRIFTSTELLER UND CHEMIKER

Zusammenfassung

Die Autoren haben mit zahlreichen Details den Lebensweg des hervorragenden Schriftstellers und Kritikers Milutin Cihlar Nehajev beschrieben. Kurz dargestellt werden seine Schriftstellerwirkungen und seine Chemiedissertation in Križevci.

In diesem Artikel bringen wir einige weniger bekannte Details aus dem Leben des kroatischen Schriftstellers und Kritikers Milutin Cihlar Nehajev und besonders die, die sein Wirken in der Chemie angehen.

Schlusswörter: Milutin Cihlar Nehajev, Schriftsteller, Chemiker

MILUTIN CIHLAR NEHAJEV – CROATIAN WRITER AND CHEMIST

Summary

The authors describe the life way of the outstanding Croatian writer and critique Milutin Cihlar Nehajev with many details. Presented briefly here are his literary works and his thesis in chemistry and his work as a chemist in Križevci.

In this paper are given some lesser known details of the life of Croatian writer and critique Milutin Cihlar Nehajev and especially those related to his work in chemistry.

Key words: Milutin Cihlar Nehajev, writer, chemist